

ШАХС ШАКЛЛАНИШИДА ГЕНДЕР ХУСУСИЯТЛАРИ АҲАМИЯТИ

Сагиндикова Н.Ж.,

Бердақ номидаги Қорақалпоқ давлат университети доценти

Аннотация: Ушбу мақолада шахснинг шаклланиши ва унинг фазилатларига таъсир кўрсатишидаги гендер хусусиятлари адабиётлар ва олимларнинг тадқиқотлари таҳлили ёрдамида ўрганилди ва таҳлил қилинди.

Аннотация: В данной статье были изучены и проанализированы с помощью анализа литературы и исследований ученых, гендерные особенности в формировании личности и влияющие на их качества.

Abstract: In this article, gender features in the formation of personality and influencing their qualities were studied and analyzed using the analysis of literature and research by scientists.

Калит сўзлар: гендер, гендер хусусиятлар, талабалар психологияси, масъулият, ўқув фаолияти, психологик хусусиятлар, ижтимоий муносабатлар, ёшлар психологияси

Ключевое слова: гендер, гендерные особенности, студенческая психология, ответственность, учебная деятельность, психологические особенности, социальные отношения, психология молодежи

Key words: gender, gender characteristics, student psychology, responsibility, educational activity, psychological characteristics, social relations, youth psychology

Инсон бор экан унда ўсиш, ривожланиш бўлади ва унинг ҳаёти давомида ўзининг ҳар бир фаолиятида муҳим саналадиган бир сифатлардан бири бу гендер хусусиятлари ҳисобланади..

Ўрганилаётган муаммо бўйича илмий адабиётларни таҳлил қилиш шуни кўрсатадики, сўнгги ўн йилликларда гендер тушунчаси диққат марказига айланди ва кўплаб илмий нашрларда нисбатан хилма-хил иш таърифларига ега бўлди

Лорбер ва С. Фаррелнинг таъкидлашича, «гендер» тушунчаси терминологик жиҳатдан фақат феминизмнинг назарий асосларини ривожлантириш жараёнида, кейинчалик еса гендер тадқиқотларининг ўзи илмий категория сифатида шаклланган. Иккинчиси туфайли жинс (жинсий алоқа), бир томондан, жараён сифатида талқин этила бошланди ролни қабул қилиш, хулқ-атвор ҳаракатларини ўзлаштириш, бошқа томондан еса мақом ва тузилиш сифатида талқин этилади [1; 187-192].

С. А. Раҳманкулованинг фикрига кўра, гендер тушунчасини очиб бериш жинснинг ижтимоий қурилиши назариясига мурожаат қилишни, ўрганилаётган ҳодисани табақаланиш тоифаси, маданий талқин сифатида тушунишни талаб қилади. Шундай қилиб, ижтимоий қурилиш назариясида жинсни шакллантиришнинг ижтимоий-маданий табиати ажралиб туради, яъни. аёл / эркак ижтимоий роллари одамларнинг ўзлари томонидан онг даражасида жамият томонидан белгиланган қоидалар, меъёрлар ва қадриятларни қабул қилиш орқали ёки оилада, таълим муассасасида ва бошқа ижтимоий институтларда социализация орқали қурилади. Жинс табақаланиш тоифаси сифатида биологик жинслар ўртасидаги ижтимоий муносабатлар ва ролларни иерархиялаштиради, бошқа табақаланиш омиллари билан биргаликда кўриб чиқилади. Ўз навбатида, аёл ва эркак жинсини тенг бўлмаган деб ҳисоблайдиган гендер тизими куч ва ҳукмронлик тизимига киради. Шу нуқтаи назардан, тадқиқотчилар тегишли жамият қурилишига таъсир қилувчи иккита асосий омилни аниқлайдилар:

моддий бойликлар ва бошқа ижтимоий қадриятларни тақсимлаш;
ижтимоий обрўнинг иерархик тизими.

Муаллиф, шунингдек, муҳим қарорларни қабул қилиш имкониятлари жинслар ўртасида турлича тақсимланганлигини таъкидлайди, яъни. қоида тариқасида, аёллар мулк, куч, обрўнинг кичик қисмини олади. Жамиятда гендер фарқлари ва иерархияни асослайдиган маълум ахлоқий меъёрлар тасдиқланган. Шу билан бирга, ижтимоий муносабатларнинг қурилиши уларнинг пластиситивлиги ва ўзгариши мумкинлигини англатади. Гендер маданий талқин сифатида тушуниладиган ёндашув постмодернизм фалсафасида асосан феминистик психоанализ ва бошқаларнинг асарларида очиб берилган. Ушбу асарларда биологик ва ижтимоий жиҳатлардан ташқари, жинсни тавсифлашда учинчи, рамзий ёки ҳақиқий маданий жиҳат топилган [4; 52-56].

Э. И. Стебунованинг таҳлили шуни кўрсатадики, гендер тушунчаси кўпинча психологик ва бошқа илмий адабиётларда, шунингдек, гендер тадқиқотлари деб аталадиган ижтимоий-гуманитар фанларнинг янги йўналишида кўриб чиқилади, бу ерда концепция ва унинг ҳосилалари аниқланади. Ушбу йўналишларда жинс шахсни жинс жиҳатидан ажратиб турадиган

ва асосан маданият, урф-одатлар, тарбия ва ижтимоий кутишларнинг ўзига хос хусусиятлари билан белгиланадиган хусусиятлар мажмуасини қамраб оладиган ижтимоий-психологик хусусиятга киради. Бундан ташқари, олимлар гендер тушунчасининг тўртта таркибий қисмини тақдим этадилар:

жинсий хатти-ҳаракатларнинг ижтимоий моделлари мустаҳкамланган маданий меъёрлар, стереотиплар мажмуаси;

диний, илмий ва ҳуқуқий таълимотларда мавжуд бўлган норматив баёнотлар;

шахснинг ўзини ўзи идентификацияси ва бошқалар [5; 188-191].

Э. Н. Каменская, жинсни маданий метафора сифатида кўриб чиқишни таклиф қилади, бу унинг аёл ва эркак образларини лойиҳалашда маданий ва рамзий моҳиятини таъкидлайди. Бундан ташқари, мавжуд маданий-рамзий гендер белгилари, қоида тариқасида, ҳар доим ҳам аниқ муносабат ва қиймат йўналишларини акс эттирмайди. Аксинча, анъанавий шаклда аксарият маданиятлар эркаклар томонидан руҳ, фаоллик, куч, рационаллик, ёруғлик, тўлиқлик ва бошқалар билан белгиланади. бунинг тескарисидан фарқли ўлароқ она, мулойимлик, гўзаллик, маълум бир заифлик, ҳиссиётлилиқ, шахвонийлик ва бошқалар билан боғлиқ бўлган аёл сифатида кўрилади [3; 120-124].

Лихобабин, анъанага кўра, жинс, кўпчилик олимлар, одамни аёл / эркак сифатида белгилайдиган анатомик, хулқ-атвор ва белгилар мажмуаси сифатида белгилайди. Жинсий хусусиятлар муаммосини ўрганиб чиқиб, олим жинсий хатти-ҳаракатлар асосан маданий меъёрларга, шунингдек, ижтимоий кутишларга боғлиқ деган хулосага келди. Ушбу муҳим ҳолат гендер тушунчасини қўллашни жуда долзарб ҳисобланади. Бундан ташқари, агар жинс соф физиологик фарқларни англатадиган бўлса, унда жинс кўпроқ ижтимоий-маданий хусусиятларни кўриб чиқади. Илмий муомаладаги гендер атамасини актуаллаштириш, муаллифнинг фикрига кўра, бир нечта мақсадлар билан белгиланади, хусусан - тегишли муаммоларни ўрганишда биологик фарқлар нуктаи назаридан жинс тушунчасидан узоқлашиш, жинслар ўртасидаги муаммони ижтимоий даражага ўтказиш, жинснинг ижтимоий рол эканлигини кўрсатиш ва бошқалар киради. [2; 123-128].

Демак гундер хусусиятлари бўйича олиб борилган кўпгина тадқиқотларда шахснинг ижтимоий ҳолатдаги бажарадиган фаолияти ва тутган ўрнини кўрсатиб беради.

Маълум бир мақсадга эришиш учун бугунги ёшларнинг айнан гендер хусусиятлари ва уларни тўлиқ англаб етиши муҳим аҳамият касб этади. Таълим-тарбия тизимида ҳам бу масалага катта эътибор бериш керак бўлиб, ҳар бир таҳсил олаётган таълим олувчининг шахсий сифатлари билан бирга гендер хусусиятларини ҳам ҳисобга олиш керак.

Жамиятимиз ривожланишида ҳар томонлама етук мутахассисларга эҳтиёж катта ҳисобланади. Бир инсон ўз соҳасини ривожланишида шахсий сифатлари билан бирга гендер хусусиятлар ва масъулият, шахсий иродавий сифатлар ва албатта, интеллектуал салоҳият зарур бўлади. Шахсдаги масъулият ҳисси кўпгина индивидуал психологик хусусиятлар билан боғлиқ кечади ва ирода, қатъиятлилиқ, ўз-ўзини назорат қилиш, ўз-ўзини англаш, ўз-ўзига баҳо бериш, ўз-ўзига ишонч ва бошқалар талаб қилинади.

Уқув фаолияти инсон шахсининг камол топишида энг муҳим жиҳатлардан биридир. Шу жумладан, талаба шахси учун ҳам бу жараён уларнинг асосий фаолият тури бўлибгина қолмасдан, характер сифатлари билан бирга гендер хусусиятлари шакллантирувчи жиҳат ҳисобланади.

Бизнинг фикримизча, гендер хусусиятлар шахсий етукликка эришишда ва ҳар бир фаолиятни амалга оширишида масъулиятлилиқ ва албатта жамоат ишларида ҳам муҳим аҳамият касб этади.

Жамоа олдидаги ўз хатти-ҳаракатлари учун масъулликни бўйнига олишда, шахснинг ўз-ўзини бошқаришида ва хулқ-атворини шакллантиришда энг асосий таъсир этувчи фактор бу гендер хусусиятлари ҳисобланади.

Ёшлардаги гендер хусусиятларни шакллантиришда эса улардаги масъулиятни ривожлантириш асосий масала ҳисобланади. Шахслараро муносабатлар ва албатта, уларнинг касби нуктаи назаридан ўз олдига қўйган вазифаси, бошқалар томонидан (ота-она, ўқитувчи, ўзидан катталар) берилган топшириққа муносабати, унинг бу ишни қандай бажариши ва унинг натижаси талабага қандай самара келтиришини ҳис қилиш, ундаги масъулиятнинг шаклланишига қайсидир даражада сабаб бўлиши мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Лорбер Дж., Фаррел С. Принципы гендерного конструирования. // Хрестоматия

- феминистских текстов. Переводы /под ред. Е. Здравомысловой, А. Темкиной. - СПб., 2000. - С. 187-192.
2. Лихобабин М.Ю. Становление информационного общества: гендерное измерение. // Гендерная повседневность: материалы третьих гендерных чтений. - Ростов н/Д, 2006. - С. 123-128.
  3. Каменская Е.Н. Исследование гендера в процессе культурно-исторического развития. // Социологическая мысль в России. - Таганрог: Изд-во ТРТУ, 2002. – С. 120-124.
  4. Рахманкулова С.А. Проблема достижения гендерного равновесия на фоне развития современных информационных процессов. // Материалы международного научного симпозиума «Информационная парадигма в науках о человеке». - Таганрог: ТРТУ. - 2000. - С. 52-56.
  5. Стебунова Е.И. Гендерные исследования в контексте развития социально-гуманитарных наук. // Человек и мир. Социально-гуманитарные исследования: наука в современном обществе: Материалы Всероссийской научной конференции. - Тюмень: ИПЦ «Экспресс», 2006. - С. 188-191.
  6. Скутнева С.В. Гендерные аспекты представлений молодежи в семейной сфере. // Актуальные проблемы истории, теории и технологии социальной работы. - Ростов н/Д. - 2003. - №. 5. - С. 75-78.
  7. Sagindikova. N.J. Responsibility and its manifestation in youth psychology International Journal of Mechanical and Production Engineering Research and Development (IJMPERD) ISSN(P): 2249–6890; ISSN(E): 2249–8001. Vol. 10, Issue 3, Jun 2020, 11849–11854 © TJPRC Pvt. Ltd
  8. www.tjprc.org. editor@tjprc.org